

Polska Ludowa

w edukacji historycznej

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3844

Polska Ludowa w edukacji historycznej

pod redakcją Macieja Fica

Redaktor serii: Historia
SYLWESTER FERTACZ

Recenzent
MARIA STINIA

Spis treści

Wstęp (*Maciej Fic*) — 7

MAREK BIAŁOKUR

Anegdota, dowcip, kawał jako źródła edukacji o Polsce Ludowej — 13

BARBARA TECHMAŃSKA, MAŁGORZATA SKOTNICKA-PALKA

Fotografia „opozycyjna” jako źródło edukacji o Polsce Ludowej — 27

MACIEJ FIC

Muzyka rockowa jako źródło edukacji o Polsce Ludowej — 38

MAGDALENA FICOŃ

Plakat jako źródło edukacji o Polsce Ludowej — 53

MAŁGORZATA STRZELECKA

Prasa jako źródło edukacji o Polsce Ludowej
(casus „Tygodnika Powszechnego”) — 65

ANNA MACIĄG, IZABELA LEWANDOWSKA

Metoda *oral history* w edukacji i badaniach nad Polską Ludową
(casus Archiwum Historii Mówionej Ośrodka Karta
i Domu Spotkań z Historią w Warszawie) — 84

MAREK KOSMA CIEŚLIŃSKI

„Ślady w kadrach”

Film dokumentalny jako źródło edukacji o Polsce Ludowej
(casus Polskiej Kroniki Filmowej) — 101

DARIUSZ GOŁĘBIEWSKI

„Klient w krawacie jest mniej awanturujący się”
Film komediowy jako źródło edukacji o Polsce Ludowej
(casus kinematografii Stanisława Barei) — 110

KRYSTIAN KAZIMIERCZUK

Film fabularny jako źródło edukacji o Polsce Ludowej
(casus *Śmierci jak kromki chleba* Kazimierza Kutza) — 120

ANNA GOŁĘBIEWSKA

Polska Ludowa w edukacji historycznej Anno Domini 2017 — 130

RYSZARD MOZGOL

Nauczanie o Polsce Ludowej w edukacji pozaszkolnej
na przykładzie działalności Instytutu Pamięci Narodowej — 145

MAŁGORZATA LABURDA-LIS

Nauczanie o Polsce Ludowej w edukacji pozaszkolnej
na przykładzie Centrum Dokumentacji Deportacji
Górnoślązaków do ZSRR w 1945 roku w Radzionkowie — 160

ROBERT CIUPA

Nauczanie o Polsce Ludowej w edukacji pozaszkolnej
na przykładzie Śląskiego Centrum Wolności i Solidarności — 167

JOANNA LUSEK

Nauczanie o Polsce Ludowej w edukacji szkolnej i pozaszkolnej —
projekt Archiwum Historii Mówionej „e-historie.pl” — 176

Wykaz wykorzystanych źródeł i literatury — 201

Summary — 217

Zusammenfassung — 218

Wstęp

Polska Ludowa to określenie państwa polskiego w latach 1944—1989, wynikające z propagandowo i nieprawdziwie ukazywanej przez komunistów, a następnie socjalistów wizji udziału „ludu” w rządzeniu państwem. Często rzeczywistość ta wymiennie nazywana jest także PRL-em — od skrótu oficjalnej nazwy państwa obowiązującej w latach 1952—1989: Polska Rzeczpospolita Ludowa. Choć rozwiązanie to nie jest poprawne merytorycznie, wielu badaczy (w tym także część autorów niniejszej książki) traktuje je umownie i obejmuje tym określeniem cały czas rządów komunistycznych i socjalistycznych w Polsce przed 1990 rokiem¹.

Okres ten został już dobrze opisany w historiografii i doczekał się obszernego katalogu prac, w których ukazano zarówno bezmiar okrucieństw i niegodziwości rządzących, przykłady współpracy, oporu bądź obojętności polskiego społeczeństwa, jak i radości i troski dnia codziennego². Z pewnością 45 lat istnienia Polski Ludowej nie było czasem jednorodnym, a „polskie miesiące” (Październik 1956, Marzec 1968, Grudzień 1970, Czerwiec 1976, Sierpień 1980, Grudzień 1981 i Czerwiec 1989) dobrze wyznaczają wewnętrzne cezury tej epoki³. Dla osób, które w tej blisko półwiecznej rzeczywistości musiały funkcjonować,

1 Por. J. EISLER: *Czterdzieści pięć lat, które wstrząsnęły Polską. Historia polityczna 1944—1989*. Warszawa 2018, s. 9.

2 Wśród najważniejszych syntez por. m.in.: A. CZUBIŃSKI: *Polska i Polacy po II wojnie światowej (1945—1989)*. Poznań 1998; A. FRISZKE: *Polska. Losy państwa i narodu 1939—1989*. Warszawa 2003; A. PACZKOWSKI: *Pół wieku dziejów Polski 1939—1989*. Warszawa 2005; A. KEMP-WELCH: *Polska pod rządami komunistów 1944—1989*. Kraków 2008; A. DUDEK, Z. ZBLEWSKI: *Utopia nad Wisłą. Historia Peerelu*. Warszawa—Bielsko-Biała 2008; *PRL od lipca 44 do grudnia 70*. Red. K. PERSAK, P. MACHCEWICZ. Warszawa 2010; *PRL od grudnia 70 do czerwca 89*. Red. K. PERSAK, P. MACHCEWICZ. Warszawa 2011; A.L. SOWA: *Historia polityczna Polski 1944—1991*. Kraków 2011; H. SŁABEK: *O społecznej historii Polski 1945—1989*. Warszawa 2015 (wyd. 2).

3 Por. J. EISLER: *Polskie miesiące czyli kryzys(y) w PRL*. Warszawa 2008.

czas Polski Ludowej nie był z pewnością okresem ani jednoznacznie złym, ani dobrym. Choć przyszło im żyć w czasach „ciągłych niedoborów” albo „przejściowych trudności”, „kierowniczej roli partii”, ale też „błędów i wypaczeń” jej reprezentantów, to zapamiętali tę rzeczywistość również jako okres własnego dorastania czy dorosłości, z całą paletą różnego rodzaju wspomnień. Z perspektywy edukacyjnej opis Polski Ludowej przynosi często fascynujący obraz przeszłości, pełnej trudnych do zrozumienia wydarzeń, zjawisk i procesów⁴. Mimo że od upadku socjalizmu w Polsce minęły zaledwie trzy dekady, dzisiejsi nastolatki sporą część opowieści o tamtych realiach traktują jak trudne do przyswojenia *science-fiction*. Towarzyszy temu zresztą swoista nostalgia za Polską Ludową, artykułowana głównie przez część najstarszego pokolenia Polaków. Bo czasy Polski Ludowej to nie tylko powojenne represje i kult jednostki, lecz także odbudowa i rozwój kraju, udział w działalności różnych organizacji i znaczna aktywność społeczna mieszkańców. W tym samym okresie Polski Ludowej miały miejsce zarówno mordy osób, których szczątki znajdowane są dziś między innymi na „Łączce” na warszawskich Powązkach, strzały do robotników Wybrzeża i górników z kopalni „Wujek” czy zabójstwo ks. Jerzego Popiełuszki, jak i proces upowszechniania oświaty, sukcesy wielu polskich sportowców, udział Mirosława Hermaszewskiego w locie w kosmos, organizowanie wypoczynku dla wielu Polaków w ramach Funduszu Wczasów Pracowniczych, a dla uprzywilejowanych — „sklepy za żółtymi frankami” i talony na „dobra luksusowe”.

Najstarsi Polacy, mogący pamiętać lata 40. i 50. minionego wieku, mają zdecydowanie najmniej szans na miłe wspomnienia. Bohaterami ich młodości w mniejszym stopniu były gwiazdy ekranu (choć warto przypomnieć np. Hankę Ruczajównę z filmu *Przygody na Mariensztacie*), częściej zaś postacie rzeczywiste: „niekłaniającego się kulom” gen. Karola „Waltera” Świerczewskiego czy przodownika pracy socjalistycznej Wincentego Pstrowskiego. Niewiele dobrego powiedzieć można także o modzie tego okresu, którą tworzyły: tzw. waciak (pikowana kurtka z drelichu ocieplanego watoliną), drelichowe spodnie, ale także kurtki typu *battledress* bądź budrysówki, sukienki z kretonu, dzianinowe swetry typu *cardigan*, nylonowe pończochy i balerinki. Symptomaticznie zmiany w tym zakresie stało się pojawienie się w połowie lat 50. „bikiniarzy” — kontestujących rzeczywistość także strojem (koszulami w kratę, apaszkami, kolorowymi skarpetkami). Za symbole najwcześniejszego okresu Polski Ludowej uznać można: samochody marek „Warszawa” i „Syrena”, skuter „Osa”, radio firmy „Pionier”, telewizor „Belweder”, pralkę „Frania” czy wodę sodową z saturatora albo syfonu.

4 Por. np. J. SOŁSKA: *80-te. Jak naprawdę żyliśmy w ostatniej dekadzie PRL*. Warszawa 2018.

Znacznie szerszy wydaje się katalog rzeczy charakterystycznych dla lat 60. i 70. — samochody „Fiat 125p” i „Fiat 126p” (tzw. duży i mały fiat), gramofon firmy „Bambino”, szpulowy magnetofon „Kasprzak”, komputer „Odra”, motorower „Komar”, miejskie rowery „Wigry” (najpopularniejszą wersją było „Wigry 3”), meblościanki, sklepy Przedsiębiorstwa Eksportu Wewnętrznego „Pewex”, „Coca-Cola” i „Polo Cockta”, preparaty witaminowe „Vibovit” i „Visolvit”. To w latach 60. pojawiły się pierwsze polskie ikony kina: Zbigniew Cybulski, Kalina Jędrusik, Marek Perepeczko, Stanisław Mikulski czy „pancerniacy”: Roman Wilhelmi, Janusz Gajos, Franciszek Pieczka, Włodzimierz Press i Wiesław Gołas. Grono wielbicieli i naśladowców znaleźli muzycy: Czerwone Gitary, Skaldowie, Breakout, Czesław Niemen, Karina Stanek, Maryla Rodowicz, Anna Jantar, Zbigniew Wodecki czy Wojciech Młynarski. Wiele radości dostarczyli sportowcy, między innymi: kolarze Ryszard Szurkowski i Stanisław Szozda, lekkoatletka Irena Szewińska i Władysław Komar, piłkarska reprezentacja trenowana przez Kazimierza Górskiego, bokserzy ze szkoły Feliksa „Papy” Stamma. Wyraźną zmianę dostrzec można w modzie lat 60. i 70., dla której charakterystyczne były spódnice mini, golfy, ortalionowe płaszcze, dzinsowe spodnie dzwony i dżersejowe koszule i sukienki oraz kozuchy. To w tym także okresie w Polsce działali hippisi, odróżniający się wizualnie od reszty Polaków kolorowym wyglądem, długimi włosami i ozdobami⁵.

Bez wątpienia najwięcej powodów do nostalgicznych wspomnień mają najmłodszy uczestnicy rzeczywistości Polski Ludowej. Dzisiejsi 40- i 50-latkowie z sentymentem wspominają popularne w dekadzie lat 80. samochód marki „Polonez”, serie komiksowe *Antresolka Profesorka Nerwosolka* i *Kapitana Żbika*, komputery firm „Atari”, „Commodore” i „ZX Spectrum”, magnetofony kasetowe „Grundig” i „Kasprzak”, program „Jarmark”, akcję „Niewidzialna Ręka”, kostkę Rubika, farmaceutyk „Lugola” (podawany jako panaceum na promieniowanie po awarii reaktora atomowego w Czarnobyli), wyroby czekoladopodobne, sprowadzony z USA rower „BMX” czy emitowany w latach 1976—1987 serial *07 zgłoś się* (z dzielnym por. MO Sławomirem Borewiczem, w którego postać wcielił się Bronisław Cieślak). Sportowymi bohaterami dekady byli między innymi kolarz Lech Piasecki, lekkoatleta Władysław Kozakiewicz, alpinisci z Jerzym Kukuczka i Wandą Rutkiewicz na czele czy reprezentacja Polski w piłce nożnej trenowana przez Antoniego Piechniczka. Gwałtownie wzrosło zainteresowanie muzyką — gwiazdami byli muzycy z zespołów: Perfect, Lombard, Lady Pank, Republika czy Maanam. Zmodyfikowana

5 Por. B. TRACZ: *Hippiesi. Kudłaczce. Chwasty. Hipisi w Polsce w latach 1967—1975*. Katowice—Kraków 2014.

moda przyniosła legginsy, dzinsy marmurki, buty „Relaks” i „Alaska”, ale także stroje noszone przez reprezentantów subkultur młodzieżowych: punków czy metalowców⁶.

Raz jeszcze podkreślmy jednak za Filipem Gańczakiem:

PRL to nie tylko syrenki, małe fiaty i autobusy marki Ikarus. To nie tylko wyroby czekoladopodobne, woda sodowa z saturatora i lody Bambino. To nie tylko Polska Kronika Filmowa, komedie Barei i „Teleranek” w niedzielę rano. To nawet nie tylko straszliwe kolejki, kartki na mięso i puste półki w sklepach. To był system, który fundował niepokornym więzienie, szantażował, podsuwał donosicieli. System, który wyciągał z człowieka to, co najgorsze, próbował wykorzystać żonę przeciwko mężowi, przyjaciela przeciwko przyjacielowi. Był kij, była i marchewka⁷.

„Historia magistra vitae est”. Prawdziwość tej prostej sentencji Cycerona została wielokrotnie potwierdzona w minionych wiekach. Historia winna uczyć i dziś, ale niestety Polacy dowiedli, i stale dowodzą, że nie potrafią wyciągać wniosków nawet z błędów poprzedników. Niezależnie od tego warto wciąż proponować kolejne sposoby zapoznawania się z przeszłością i korzystania z doświadczeń minionych pokoleń. A im bardziej zróżnicowana jest forma dostarczania tejże wiedzy odbiorcom, tym większa szansa na skuteczność tego procesu⁸. I choć, jak stwierdził Krzysztof Dudek (w latach 2007—2016 stojący na czele Narodowego Centrum Kultury), „[...] nie mamy możliwości skutecznego nakłonienia nauczycieli do wykorzystywania multimedialnych pakietów szkoleniowych”⁹, to przecież nie powinniśmy rezygnować z przygotowywania publikacji, które mają pomagać zainteresowanym poznawaniem historii Polski Ludowej. A uczyć się historii Polski można także poza szkolnymi salami, zwłaszcza że w ostatnich latach gwałtownie rozwinęła się także w Polsce moda na *public history* (pol. historię w przestrzeni publicznej), powodując między innymi wzrost liczby magazynów historycznych, kanałów i filmów poświęconych tej tematyce, pojawianie się grup rekonstrukcyjnych, a także odmienny

6 Por. B. KOZICZYŃSKI: *333 popkulturowe rzeczy PRL*. Poznań 2007; J. TALACHA, W. STAŁĘGA: *Ikony PRL. Bohaterowie tamtych lat*. Warszawa 2011; E. MAJDAK, J. TALACHA, M. WALCZAK-KOWALSKA, A. WĘDRYCHOWSKA: *Życie PRL. Praca — rozrywka — ludzie*. Warszawa 2011.

7 F. GAŃCZAK: *Filmowcy w matni bezpieczeństwa*. Warszawa 2011, s. 9.

8 Por. B. NIEMIĘRKO: *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*. Warszawa 2007, s. 52—54; E. CHORAŻY, D. KONIECZKA-ŚLIWIŃSKA, S. ROSZAK: *Edukacja historyczna w szkole. Teoria i praktyka*. Warszawa 2008, s. 157—215.

9 P. ZIELIŃSKI: *Przewróciło się. Pierwsza i jedyna biografia Elektrycznych Gitar*. Pelplin 2016, s. 187.

od dotychczasowego sposobu funkcjonowania placówek muzealnych, wystawienniczych czy archiwalnych¹⁰. Niezależnie od wyboru miejsca i sposobu interakcji potrzebna jest wiedza o przeszłości i umiejętność jej wykorzystania. Dlatego tak ważne jest, by środowisko dydaktyczne historyków zechciało podzielić się swoim doświadczeniem i podpowiedzieć różne możliwości w tym zakresie.

Zawartość niniejszego tomu stanowi efekt współpracy badaczy reprezentujących bardzo różne środowiska kraju. Na kartach książki głos oddano zarówno doświadczonym pracownikom naukowym, jak i młodszym adeptom Klio. Połączenie doświadczenia i młodości przyniosło spójny i w miarę możliwości pełny obraz Polski Ludowej we współczesnej edukacji historycznej. Pierwsza część książki poświęcona została ukazaniu Polski Ludowej z perspektywy różnych środków dydaktycznych. Cztery teksty objęły maksymalnie szerokie *spectrum* rozważań. Doktor hab. prof. UO Marek Białokur z Uniwersytetu Opolskiego przedstawił anegdoty, dowcipy i kawały na temat Polski Ludowej, dr Małgorzata Skotnicka-Palka (reprezentująca wrocławskie Ossolineum) i dr Barbara Techmańska (z Uniwersytetu Wrocławskiego) przedstawiły rolę i znaczenie fotografii, piszący te słowa dr hab. Maciej Fic z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach analogicznie przeanalizował polską muzykę rockową, a mgr Magdalena Ficoń z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie zastanowiła się nad wykorzystaniem plakatu. Kolejne pięć tekstów to tzw. *case study*. Doktor hab. Małgorzata Strzelecka z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu na przykładzie „Tygodnika Powszechnego” ukazała możliwości wykorzystania jako źródła edukacji o Polsce Ludowej prasy; dr hab. prof. UWM Izabela Lewandowska i mgr Anna Maciąg z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie analizując działalność Archiwum Historii Mówionej Ośrodka Karta i Domu Spotkań z Historią w Warszawie, pokazały sposób użycia w edukacji i badaniach nad Polską Ludową historii mówionej; dr Marek Kosma Cieśliński (reprezentujący Wyższą Szkołę Handlową we Wrocławiu) zilustrował na przykładzie Polskiej Kroniki Filmowej rolę filmu dokumentalnego; mgr Dariusz Gołębiowski z Uniwersytetu Opolskiego filmu komediowego (opierając się na dorobku Stanisława Barei); a reprezentujący tę samą uczelnię mgr Krystian Kazimierczuk fabularnego filmu historycznego (wykorzystał do tego *Śmierć jak kromka chleba* Kazimierza Kutza). Rozważania teoretyczne zwięździł tekst kolejnej reprezentantki Uniwersytetu Opolskiego — dr Anny Gołębiowskiej, która przedstawiła sposób,

10 Por. J. Wojdon: *Czym jest public history? W: Historia w przestrzeni publicznej*. Red. J. Wojdon. Warszawa 2018, s. 11.

w jaki tematyka Polski Ludowej obecna jest w edukacji historycznej w zreformowanej po 2017 roku szkole.

Druga część książki obejmuje cztery teksty, pozwalające zapoznać się z konkretnymi pomysłami nauczania/uczenia się o Polsce Ludowej. Przygotowały je osoby związane z instytucjami prowadzącymi pozaszkolną edukację. O propozycjach przekazywania wiedzy na temat Polski Ludowej na przykładzie własnych doświadczeń napisali: mgr Ryszard Mozgól z katowickiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej, mgr Małgorzata Laburda-Lis z Centrum Dokumentacji Deportacji Górnoślązaków do ZSRR w 1945 roku w Radzionkowie, mgr Robert Ciupa ze Śląskiego Centrum Wolności i Solidarności w Katowicach oraz dr Joanna Lusek, reprezentująca Muzeum Górnośląskie w Bytomiu oraz Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej w Opolu (która w swoim tekście ukazała projekt Archiwum Historii Mówionej „e-historie.pl”).

Cieszę się bardzo, że pomysł zbudowania wieloperspektywicznego obrazu możliwości edukacji na temat Polski Ludowej udało się zrealizować. Warto zobaczyć, że można o tych czasach i ludziach w nich żyjących mówić, sięgając do prasy, satyry, plakatów, muzyki, historii mówionej, filmu dokumentalnego czy fabularnego. Warto podpatrzeć, jak uczą o Polsce Ludowej różne podmioty, by móc z tych podpowiedzi korzystać i wprowadzać je do własnej klasy, klubu czy instytucji. Można i trzeba przypominać tamte lata, odpowiednio dobierając narzędzia, za pomocą których przekaz trafi do reprezentantów pokolenia urodzonego już w XXI wieku.

Maciej Fic

The Polish People's Republic in historical education

SUMMARY

The volume comprises theoretical considerations on historical education about The Polish People's Republic (1944—1989) both in educational institutions and within the so-called public history, as well as proposals relating to practical solutions in this field. The content of the publication is the result of the collaboration between historians representing various scientific and didactic institutions and museums in the country.

The first part of the book presents The Polish People's Republic through various didactic means: anecdotes, jokes and gags, photography, Polish rock music and posters.

The successive texts are so-called case study. With the example of "Tygodnik Powszechny", the possibilities of using the press as a source of education about the Polish People's Republic were described; through analysing the activity of the Oral History Archives of The Karta Centre and the History Meeting House in Warsaw, the utilising of oral history in education and research on The Polish People's Republic was presented. Three of the authors referred to the resources of cinematography: they illustrated the role in the didactic process of a documentary (with the example of Polish Film Chronicle), a comedy (basing on the films by Stanisław Bareja) and a feature film (basing on the image of *Death like a slice of bread* by Kazimierz Kutz). The theoretical considerations were finished up with a text on the manner the theme of The Polish People's Republic has been present in historical education in the school reformed after 2017.

The last part of the book comprises studies that demonstrate the reader definite proposals for teaching / learning about the Polish People's Republic. The authors, associated with the institutions they described, used in their sketches the attainments of the Institute of National Remembrance, the Center for the Documentation of the Deportation of Upper Silesians to the USSR in 1945 in Radzionków, the Silesian Centre of Freedom and Solidarity and the House of Polish-German Cooperation in Gliwice and Opole.

Volksrepublik Polen in der Geschichtswissenschaft

ZUSAMMENFASSUNG

Der Band enthält theoretische Überlegungen zur Geschichtsbildung über Volksrepublik Polen (1944—1989) in Lehranstalten und im Rahmen sog. Public History, als auch Hinweise für praktische Lösungen in dem Bereich. Die Abhandlung ist Ergebnis gemeinsamer Arbeit der verschiedenen wissenschaftsdidaktischen Anstalten und Museen in Polen vertretenden Historiker.

Im ersten Teil wird Volksrepublik Polen mittels verschiedener didaktischer Mittel: Anekdoten, Witze, Sprüche, Fotografien, polnischer Rockmusik und Plakate dargestellt. Weitere Texte sind sog. Fallstudien. Anhand der Wochenzeitschrift „Tygodnik Powszechny“ wird die Ausnutzung der Presse als einer Informationsquelle über Volksrepublik Polen beschrieben. Die Analyse der Tätigkeit von dem Archiv für gesprochene Geschichte des Karta-Zentrums und des Treffhauses mit der Geschichte in Warschau ermöglichte, die gesprochene Geschichte im Unterricht und in Forschungen zur Volksrepublik Polen darzustellen. Drei Verfasser griffen auf Ressourcen der polnischen Kinematografie zurück, um die Rolle eines Dokumentarfilmes (anhand der Polnischen Filmchronik), einer Komödie (anhand Stanisław Barejas Gesamtwerkes) und eines historischen Spielfilmes (anhand des Filmes von Kazimierz Kutz *Tod ist wie eine Scheibe Brot*) im Bildungsprozess zu schildern. Theoretische Betrachtungen enden mit dem Text über das Vorhandensein der Thematik über die Volksrepublik Polen im Geschichtsunterricht in dem nach 2017 reformierten polnischen Schulwesen.

Der letzte Teil des Buches umfasst Abhandlungen, die den Leser mit konkreten Hinweisen für Lehren/Lernen über Volksrepublik Polen bekannt machen. Die mit den geschilderten Anstalten verbundenen Verfasser haben in ihren Studien das im Institut für Nationales Gedenken, im Dokumentationszentrum für Abschiebung der Oberschlesier in die UdSSR im Jahre 1945 in Radzionkau (Radzionków), im Schlesischen Freiheits- u. Solidaritätszentrum und im Haus der polnisch-deutschen Zusammenarbeit in Gleiwitz (Gliwice) und Oppeln (Opole) beschaffene Material verwendet.

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
dziękuje Zarządowi Pałacu Kultury i Nauki
za zgodę na wykorzystanie na okładce
zdjęcia elementu fasady PKiN.

Redakcja
BARBARA JAGODA

Projekt okładki,
układu typograficznego oraz łamanie
PAULINA DUBIEL

Copyright © 2019 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3626-8
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3628-2
(wersja elektroniczna)

Wydawca
WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO
UL. BANKOWA 12B, 40-007 KATOWICE
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I.
Liczba arkuszy drukarskich: 13,75.
Liczba arkuszy wydawniczych 14,5.
Cena 34,90 zł (w tym VAT).
Publikację wydrukowano na papierze offsetowym klasy III 90 g/m².
Do składu użyto kroju pisma Karmina i Karmina Sans
(autorstwa Veroniki Burian & José Scaglione / TypeTogether).
Druk i oprawę wykonano w drukarni: Volumina.pl Daniel Krzanowski
(ul. Księcia Witolda 7—9, 71-063 Szczecin)